1863. N°. 51.

LEYDSCHE COURANT.

De Courant wordt Maandag, Woensdag en Vrijdag uitgegeven. Die van Maandag komt uit Zaturdag avond.

WOENSDAG 29 APRIL.

De prijs der Courant is f 3.— per vierendeel jaars. Afzonderlijke nommers zijn tegen 10 Cents verkrijgbaar.

Bij deze Courant behoort een BIJVOEGSEL.

BINNENLANDSCHE BERIGTEN.

LEYDEN, 28 April.

Gisteren morgen is een meisje van 14 of 15 jaren, hetwelk voor hare ouders een boodschap ging doen, waarschijnlijk door het onvoorzigtig loopen op den wal, op het Rapenburg nabij de Groene brug in het water geraakt. Toen men het ongeval bemerkte was zij reeds naar het midden geschoten en zinkende. Op het hulpgeroep schoot de veldwachter der gemeente Leyderdorp, J. Verstraten, die eenige oogenblikken te voren dien weg was langs gegaan, toe. Hij aarzelde niet, slechts zijnen sabelkoppel afgedaan hebbende, zich geheel gekleed te water te begeven, en had het geluk het zinkende meisje te vatten en van een, naar het scheen, wissen dood te redden. Het meisje en ook haar redder bevinden zich thans zeer wel.

— Heden is van hier naar 's Gravenhage vertrokken eene compagnie veld-artillerie, onder bevel van den kapitein A. J. A. Gerlach, om aldaar in garnizoen te blijven. Ook is alhier doorgetrokken eene compagnie rijdende artillerie, onder bevel van den kapitein van Tuyll van Serooskerken, welke compagnie te 's Gravenhage verblijf heeft gehouden en thans naar Arnhem gaat.

— Wij vestigen hier met met een enkel woord de aandacht op eene brochure, door den uitgever H. Nygh te Rotterdam in het licht gegeven: het is een woord tot het volk van den gepens. majoor W. P. d'Auzon de Boisminart, betreffende de viering van het 50jarig feest van Neerlands herstelde onafhankelijkheid, en strekt tot ontwikkeling van het denkbeeld door genoemden heer vroeger in het *Utr. Dagblad* aangegeven, dat het oprigten van een invaliden-gesticht voor zee- en landmagt, op breede schaal, het meest waardige nationale gedenkteeken zou zijn, dat men bij die gelegenheid zou kunnen oprigten. De prijs, waarvoor dit geschrift verkrijgbaar is ge- [illegible]

— Uit de Veenen wordt ons gemeld, dat de veldgewassen aldaar, waaronder de in den herfst gelegde peulen en doperwten, allezins gunstig staan; laatstgenoemde staan in bloei, terwijl van eene zorgvuldig gekweekte partij de eerste vruchten den koning zijn aangeboden. Hoewel het vrij droog is, wordt aldaar echter, wegens het eigenaardige van den veengrond, minder dan elders naar regen verlangd.

— Naar men verneemt hebben zich een 5-tal werklieden van 's rijks marinewerf te Vlissingen verbonden, om door tusschenkomst der Nederlandsche handelmaatschappij naar Japan te vertrekken, ten einde aldaar in dienst van het gouvernement werkzaam te zijn.

— Te Groningen is door den gemeenteraad besloten den prijs van het gas voor particulieren met 2 cents de kub. el te verminderen en alzoo te stellen op 14 cents.

De nieuw benoemde hoogleeraar in de letterkundige faculteit aan de hoogeschool te Groningen, jhr. B. H. C. K. van der Wyck, zal op Donderdag 7 Mei aldaar zijne intreerede houden.

— Uit Breda meldt men, dat het aan de nasporingen der justitie aldaar gelukt is weder een meisje, verdacht van kindermoord en onder Rozendaal woonachtig, in hechtenis te nemen. De ongehuwde moeder heeft haar kind geworgd en naderhand in een greppel begraven. Naar men verneemt bevinden zich nu reeds twee of drie jeugdige vrouwen voor dergelijk feit in het huis van arrest aldaar.

— Uit 's Hertogenbosch meldt men aan de *Arnh. C.*: De landbouwer M. van Erp te Geffen moet gisteren (23 April) zijne vrouw, na een voorafgaanden huisselijken twist, dermate mishandeld hebben, dat zij op dat oogenblik ontijdig beviel en kort daarna overleed. De regter-commissaris, vergezeld van den subst.-officier en subst.-griffier, benevens de geneeskundigen Huyvenaar en Sweens, zijn onmiddellijk derwaarts vertrokken, ten einde het voorloopig regterlijk onderzoek in loco in te stellen.

— Betreffende den heer Diard, wiens overlijden vroeger reeds is vermeld, deelt de *Javasche Cour.* het volgende mede: Op den 16den Febr. jl. overleed in bijna 70-jarigen ouderdom de inspecteur-honorair der cultures P. Diard, ridder der orde van den Nederl. Leeuw en lid van vele wetenschappelijke inrigtingen. Den 19den Maart 1795 te Chateau la Brosse (dep. d'Indre et Loire) geboren, kwam hij in de maand April 1820 in Ned. Indië aan. In Februarij 1825 werd hij van gouvernementswege belast met eene commissie tot het opsporen der middelen, geschikt om aan de cultuur van handelsproducten de meest doelmatige uitbreiding te geven, terwijl hij in April van hetzelfde jaar werd toegevoegd aan den commissaris van Sevenhoven tot het doen van eene inspectie-reis naar de tinmijnen op het eiland Banka. In het laatst van 1825 werd de heer Diard benoemd tot inspecteur der cultures, uit welke betrekking hij twee jaren daarna op verzoek eervol werd ontslagen. Na dien tijd bekleedde hij achtereenvolgens de betrekkingen van [illegible] der natuurkundige commissie, directeur van het etablissement van landbouw in de adsistentie-residentie Krawang, inspecteur der zijde-cultuur en inspecteur-honorair der cultures. In de helft van het jaar 1862 werd den heer Diard opgedragen, [illegible] voor den tijd van één jaar, het doen van natuurkundige onderzoekingen op Java en het verzamelen van voorwerpen ten behoeve van 's rijks museum van natuurlijke historie te Leyden. Die opdragt is evenwel tot geen begin van uitvoering gekomen, daar de heer Diard, voor dat hij tot het doen van die reis gereed was, door den dood werd overvallen. De heer Diard telde ongeveer 37 dienstjaren en mogt het [illegible]gen smaken, dat zijne veelzijdige kennis, zijne liefde voor de wetenschap, waarvoor hij als het ware leefde, en zijn onafgebroken wetenschappelijke arbeid door allen, die hem gekend hebben, op den waren prijs werd gesteld.

's GRAVENHAGE, 28 April.

[illegible] Z. M. zijn benoemd: tot commiesen bij het dep. van justitie de [illegible] G. P. van Maanen, M. C. Feith en mr. H. Nagtglas, thans adjunct-[illegible]; en tot adjunct-commiesen bij dat dep. de hh. J. G. Tinbergen [illegible] J. E. T. Anderegg, beiden thans eerste klerken; tot substituut-griffier [illegible] prov. geregtshof in Zeeland de heer mr. [illegible] W. Hartman, thans [illegible] bij het kantongeregt te Alphen; tot griffier bij het kantongeregt te [illegible] bij Duurstede de heer mr. A. M. Pareau, advocaat te Groningen; tot [illegible] bij het kantongeregt te Maarssen de heer mr. J. G. Patyn, thans [illegible] bij het kantongeregt te Doetinchem; tot commissaris van politie te [illegible] de heer T. Nieuwenhuisen, gepens. adsistent voor de dienst der [illegible] bezittingen ter Kuste van Guinea, en tot hoofd-commissaris van politie [illegible] Amsterdam de heer mr. F. de Klopper, thans commissaris van politie [illegible] hoofdbureau aldaar.

[illegible] heeft goedgevonden, bij het personeel en militaire administratie van het leger in Oost-Indie te benoemen, [illegible] sergeant A. J. Brandenburg van der Gronden, van het 6de reg. infanterie, en den sergeant titulair H. J. Hennige, van het instructie-bataillon.

— De opper-kamerheer en de chef van het militaire huis des konings hebben bekend gemaakt, dat Z. M. op Vrijdag den 1sten Mei aanst., des morgens ten 9½ ure, in het paleis te Amsterdam audientie zal verleenen aan commissiën, civile en militaire autoriteiten, officieren en militairen, en op Zaturdag den 2den daaraanvolgende, ten 9½ ure, aan particulieren.

— Men verneemt, dat H. M. de Koningin-weduwe eene belangrijke bijdrage geschonken heeft tot het op te rigten gedenkteeken voor wijlen Z. H. hertog Bernard van Saxen-Weimar.

— Voor het dejeuner dinatoir en de soirée dansante, morgen avond door Z. K. H. den prins van Oranje te geven, zijn ongeveer 300 uitnoodigingen geschied. De zalen zijn allerprachtigst ingerigt, maar de versiering van de groote feestzaal moet vooral uitmunten en aan het phantastische grenzen.

— Behalve de reeds vroeger vermelde namen der nog in leven zijnde leden van de Haagsche Oranje-garde, die in 1813 naar Woerden zijn uitgetrokken, zijn nog aanwezig de volgende personen: J. J. Enthoven 82, I. A. Mondt 82, A. Mondt 80, G. A. Haring 80, A. L. Pabst 79, H. Rotteveel 77, R. Born 76, M. I. Enthoven 76, P. E. L. Jonxis 76, H. de Ridder 76, J. S. Eberginie 75, J. Danner 74, B. Nuyen 74, C. J. Hubscher 73, J. A. Luberti 73, P. Voermans 72, J. A. Stricker 71, A. van der Rossel 70, W. Hahn 66 jaren oud, J. C. Weerheim en H. Hoeber.

— Morgen zal het liefdadig gesticht der Waalsch-hervormde gemeente alhier het eeuwfeest vieren van zijn bestaan. Des voormiddags ten 10 ure, zal in de Waalsche kerk eene godsdienstoefening worden gehouden, bepaald bestemd om de zegeningen, aan het gesticht gedurende ééne eeuw ten deel gevallen, te herdenken. Ten behoeve der instelling zal dan ook eene collecte geschieden. Na het gebruik van het middagmaal zullen de verpleegden zich gezamenlijk naar Rotterdam begeven om aldaar de diergaarde te bezoeken. Des avonds zullen de verpleegden worden onthaald en gelegenheid vinden tot gepaste uitspanning.

— Vrijdag jl. heeft in het consistorie van de Groote kerk alhier door den wel-eerw. heer ds. Zaalberg de toediening van den H. Doop plaats gehad aan drie oosterlingen eener aanzienlijke familie.

— Dezer dagen is door de leden der constituerende vergadering voor de beide Israelitische kerkgenootschappen in Nederland, die laatstelijk alhier was bijeengekomen, aan den voorzitter dier vergadering, den heer mr. A. de Pinto, een prachtig geschenk aangeboden, uit erkentelijkheid voor de goede wijze waarop zij door haren voorzitter geleid werd. Het geschenk bestaat uit een sierlijken zilveren bokaal met toepasselijk opschrift.

— In de zitting der eerste kamer van gisteren zijn met algemeene stemmen aangenomen de wets-ontwerpen tot naturalisatie van C. F. de la Chaux

en acht anderen. Voorts werden rapport uitgebragt over verschillende wetsontwerpen en de werkzaamheden voor de zittingen van Dingsdag en Woensdag vastgesteld.

— Aan boord van de pink *De vier Gezusters*, te Scheveningen, heeft een treurig ongeval plaats gehad. Twee matrozen waren in het vooronder bezig teer in een ijzeren pot te koken. De teer overkokende deelde zich aan het vuur mede, zoodat er eene belangrijke vlam ontstond, waardoor een matroos over zijn geheele ligchaam als met brandwonden werd overdekt, terwijl de andere in het aangezigt deerlijk werd gebrand. De eerste bevindt zich niet buiten gevaar.

BUITENLANDSCHE BERIGTEN.

BELGIE.

BRUSSEL, 27 April.

Hier ter stede is eene misdaad gepleegd, die nog al opzien heeft te weeg gebragt. Een Pool namelijk heeft een pistoolschot gelost op een zijner landgenooten, die nauw verwant is met den pauselijken nuntius. Men zegt, dat de moordenaar, die in hechtenis is genomen, krankzinnig is; de aangevallene is gelukkig niet doodelijk gewond. De aanslag had op klaarlichten dag in eene der meest bezochte straten der hoofdstad plaats.

ENGELAND.

LONDEN, 26 April.

De feestelijke ontvangst van den prins en de prinses van Wallis in de City heeft eene uitgave vereischt van 30000 £, waaronder 10000 £ voor het huwelijksgeschenk.

— Door de regering is aan het kabinet van Washington eene nota gezonden, waarin de teruggave wordt verlangd van het opgebragte schip *the Dolphin* en het geven van de noodige voldoening. Volgens sommigen, zoo als den Londenschen correspondent van de *Indép. Belge*, zou die nota het karakter hebben van een ultimatum. Daarentegen moet er uit Washington eene depêche ontvangen zijn, waarin Engeland verantwoordelijk wordt gesteld voor het bouwen en uitrusten van kaperschepen in Engeland. Men ziet dus, er is weinig meer noodig om tot eene vriendschapsbreuk te geraken, maar men verwacht dat de heer Lincoln het in deze voor de Vereenigde Staten zoo moeijelijke oogenblikken zoo ver niet zal laten komen.

— De *Daily Telegraph* verzekert, dat de regering besloten heeft al zijne pantserschepen, ook de groote fregatten *Warrior* en *Black Prince*, naar de wateren van West-Indië te zenden.

— De regering onderzoekt thans de quaestie van den nood in de fabriekdistrikten. Zij is er ten stelligste tegen, aan het parlement geld te vragen, ten einde op den tegenwoordigen voet voort te gaan met de ondersteuning der arbeiders. Lord Palmerston wil voorstellen, eene leening met Lancashire te sluiten, die later in termijnen en tegen zeer lagen interest zou worden terugbetaald. Met behulp van dit geld zouden in Lancashire groote werken van openbaar nut, draineringen enz. worden ondernomen. Wil het graafschap daarin niet treden dan zal de regering het [illegible] van landontginning op groote schaal op den voorgrond plaatsen.

— Hier ter stede heeft zich eene commissie gevormd, bestaande uit de voornaamste waardigheidbekleeders der kerk en vele andere hooggeplaatste personen, met het doel om eene missie, met een bisschop aan het hoofd, naar Madagascar te zenden, welk land gezegd wordt 5 millioen bewoners te tellen en waar de koning Radama zijne bereidwilligheid heeft te kennen gegeven om eene zending der Engelsche kerk toe te laten.

— Een Amerikaan, Hill genaamd, beweert er in geslaagd te zijn, om locomotieven en stoomvaartuigen door middel van pretroleum in beweging te brengen. Twee barrels steenolie zonden voor een spoorwegtogt van New-York naar Albany, en 300 barrels voor eene stoomvaart over den Atlantischen Oceaan, waartoe 700 tonnen steenkolen vereischt worden, toereikend zijn.

— Berigten uit New-York bevatten het volgende: De noordelijken kunnen geene versterking zenden aan generaal Foster te Washington, in Nieuw Carolina. Men verwacht, dat hij door gebrek aan levensmiddelen genoodzaakt zal worden zich over te geven.

Generaal Hooker heeft met 15000 man der zuidelijken in Tennessee een aanval tegen Franklin gewaagd; hij is met verlies van 300 man teruggeslagen. De noordelijken hebben het plan om Charleston te nemen opgegeven. De vrees voor een oorlog met Engeland neemt toe. Uit Savannah werd als gerucht vermeld, dat de commodore Wilkes daar op zijn eerewoord gevangen gehouden werd, totdat hij voldoende zou hebben verklaard, waarom hij op een Spaansch schip had geschoten. De president Davis heeft een manifest uitgevaardigd, waarbij de bevolking van het zuiden wordt aangemaand om zich tot voortzetting des strijds gereed te houden.

FRANKRIJK.

PARIJS, 26 April.

Men verzekert, dat onze regering aan alle hoven in Europa eene depêche heeft gezonden, waarin de staatkunde wordt blootgelegd, welke zij ten opzigte van de Poolsche quaestie wil volgen. Zij wil daardoor eene algemeene goedkeuring van die staatkunde uitlokken.

— De kamer van afgevaardigden heeft zich in den laatsten tijd bezig gehouden met de begrooting. De onderscheidene hoofdstukken worden, niet zonder overhaasting en met uitzondering van enkele stemmen, algemeen goedgekeurd. De oppositie heeft zich krachtig doen gelden om het verkeerde van het thans gevolgde stelsel omtrent de verkiezingen aan te toonen. De heer Favre heeft met hardnekkigheid de stelling verdedigd, dat het gouvernement zonder dat stelsel zou vallen, terwijl de minister Baroche de verzekering gaf, dat men dat stelsel nooit zou laten varen.

— Prins Napoleon en zijne gemalin hebben de hoofdstad verlaten, om zich naar Florence te begeven.

— De hertog van Chartres, broeder van den graaf van Parijs, zal in het huwelijk treden met zijne nicht, de dochter van den prins van Joinville.

— Een groot aantal schilders, wier stukken voor de aanstaande tentoonstelling door de jury zijn geweigerd, hebben daaromtrent hunne klagten bij den keizer ingediend. Z. M., het publiek regter willende laten over het regtmatige van die klagten, heeft besloten, dat de geweigerde stukken in een ander gedeelte van het paleis voor nijverheid zullen kunnen worden tentoongesteld.

— De herv. gemeente alhier is in de laatste tien jaren op merkwaardige wijze in liefdadigheid en in ontvangsten voor de armen vooruitgegaan. In plaats van 48 diakenen, die zij vóór tien jaren telde, bezit zij er thans 90. De som, die zij voor liefdewerken besteedde, is bijna verdubbeld; van 58000 fr. is zij tot nagenoeg 90000 gestegen. Het aantal harer scholen is van 4 tot 16 geklommen.

— De heer de Chastellux, een doofstomme, heeft zijn examen als candidaat in de natuurkundige wetenschappen afgelegd; in plaats van het mondeling examen, heeft hij de gestelde vragen schriftelijk beantwoord.

— Hier te lande heeft men 30,000 doofstommen. Men vindt die het meest in de vochtige, moerassige streken, in het gebergte, waar de koude des winters zeer streng is, en in de kelders door behoeftigen bewoond. Van die 30,000 ongelukkigen worden er slechts 15,000 in 50 scholen verpleegd.

— Blijkens bijzondere berigten uit Vera-Cruz, over Havana ontvangen, vorderen de werken aan den spoorweg van Orizaba naar Vera-Cruz, die dezen zomer moesten voltooid wezen, zeer langzaam. Ieder oogenblik namelijk worden de werklieden door de guerillas bemoeijelijkt, die bovendien schier iederen nacht onze troepen, vooral in Cordova, overvallen. Daarbij hebben er voortdurend talrijke desertiën bij het Fransche leger plaats. Alleen te Puebla telt men 600 zulke gevallen. Een aantal deserteurs heeft eene verklaring openbaar gemaakt, waarin zij den Mexicanen dank zeggen voor het hun geschonken onthaal en verklaren, dat zij bedrogen werden toen zij naar Mexico werden gevoerd. Onder de onderteekenaars bevindt zich een sergeant-majoor, Alfred Cavaignac genaamd.

Volgens officiële berigten uit Puebla van 24 Maart had de generaal Forey zijn hoofdkwartier op eene mijl afstands van genoemde stad opgeslagen. De Fransche troepen hadden verscheidene hoogten rondom de stad bezet. Het bombardement zou tegen 10 of 15 April een aanvang nemen. Een corps van 5000 Franschen was te Vera-Cruz ontscheept.

PRUISSEN.

BERLIJN, 26 April.

Van regeringswege is bekend gemaakt, dat de vijfde zitting van het internationale congres voor de statistiek dit jaar alhier zal worden gehouden tusschen den 6den en den 13den September.

— Te Crefeld is dezer dagen overleden de heer K. de Greiff, zijdefabriekant. Hij heeft bij zijnen uitersten wil de volgende sommen tot weldadige doeleinden beschikbaar gesteld: 120,000 th. ten behoeve van het stedelijke gasthuis; dito tot stichting van een huis ter verpleging voor mannen onder de 65 jaren, 50000 th.; eene gelijke voor [illegible] gesticht voor vrouwen van dien leeftijd; 50000 th. ten behoeve van het r. k. en eene gelijke som voor het evang. weeshuis; 50000 th. ten behoeve van een op te rigten krankzinnigen-gesticht; 50000 th. om op zijn jaardag uit de renten giften te schenken aan de behoeftigen der stad; 8000 th. tot stichting van een lijkenhuis; 4000 th. tot verfraaijing der openbare begraafplaats; 20000 th. tot oprigting van eene vleeschhal; 6000 th. voor eene graanmarkt; 8000 th. heeft hij vermaakt aan de gemeente Linn. Het totaal dezer legaten is 466,000 th.

— Omtrent den strijd in Polen zijn geene berigten van eenig aanbelang ontvangen. Te Warschau is het deelnemen aan de gewone processiën verboden. In weerwil daarvan zijn die processiën gehouden, waarvan het gevolg is geweest dat vele geestelijken in hechtenis zijn genomen.

— Te Petersburg is onlangs van een geheim genootschap van revolutionaire strekking, hetwelk zijne stukken kenmerkt met het opschrift *Zemla da Wola* (dat is Grondslag der Vrijheid), een manifest uitgegaan, waarin het Russische volk werd aangemaand om den opstand in Polen te ondersteunen.

Per Telegraaf.

'sGRAVENHAGE, 28 April. De eerste kamer heeft in hare zitting van heden al de aan de orde gestelde onteigeningswetten en verdere kleine wets-ontwerpen met algemeene stemmen aangenomen.

WEENEN, 27 April. De avondbladen melden uit Warschau, dat de markies Wielopolski zitting blijft houden in den staatsraad. De Russen te Warschau verspreiden het gerucht, dat eerstdaags eene constitutie voor Congres—Polen zal verleend worden. De algemeene stemming is er evenwel tegen een vergelijk.

BERLIJN, 27 April. De *Nordd. Zeitung* verneemt, dat in West-Pruissen een naamloos revolutionair comité door dreigende brieven onlusten tracht uit te lokken en schrik te verspreiden. Volgens de *National Ztg.* heeft het Russische bestuur te Warschau, in weerwil van het protest des aartsbisschops, de gewone processiën verboden. Ondanks dit verbod hield de bevolking den 25sten dezer de gewone processie, waarop alle geestelijken, die daaraan deel namen, in hechtenis werden genomen.

LONDEN, 27 April. Graaf Russell heeft in het hoogerhuis verklaard, dat de mailpakketten aan boord van het door een Amerikaanschen kruiser genomen schip *Peterhoff*, geopend zijn. Die pakketten bevatten verscheidene brieven aan het adres van den Engelschen consul te Matamoras. De regering heeft tegen die opening der pakketten geprotesteerd. De minister verklaarde verder, die quaestie aan het oordeel van de regtsgeleerde raadslieden der kroon onderworpen is.

PARIJS, 28 April. De *Moniteur* berigt dat prins en prinses Napoleon naar Egypte en Palestina vertrekken.

STOKHOLM, 27 April. De geheele staf van het Noorweegsche leger is tegen 1 Mei a. s. te Stokholm opgeroepen.

MADRID, 27 April. De hertog van Brabant is hier aangekomen en zal morgen Aranjuez bezoeken.

POOLSCHE GRENZEN, 28 April. De aartsbisschop Felinski heeft, volgens berigt uit Warschau, huisarrest wegens deelneming aan eene processie. Ingevolge een uit Petersburg ontvangen bevel zijn al de inbechtenis genomen geestelijken op vrije voeten gesteld.

Berigt omtrent de twee thans zigtbare kometen.

De *Leydsche Courant*, die herhaaldelijk als hemelbode is opgetreden, bewijze andermaal hare diensten, om den vrienden der sterrekunde in ons vaderland, omtrent de twee thans zigtbare kometen, de navolgende inlichtingen te geven.

De eerste dezer twee kometen werd op den 11den April jl. ontdekt door dr. Klinkerfues te Göttingen. Uit de waarnemingen omtrent dat hemellicht, op den 11den April te Göttingen en den 18den en 23sten April aan het observatorium alhier volbragt, berekenden de heeren N. M. Kam en A. van Hennekeler de volgende elementen zijner loopbaan.

Doorgang door het Perihelium, den 4den April 1863 te 12 u. 51 m. m. t. te Leiden.

Lengte van den klimmenden knoop 250° 56′ 23″
Lengte van het Perihelium 247 35 29
Helling van den loopkring 67 53 18
Kortste afstand van de zon 1,0658.
Rigting der beweging *teruggaande.*

Uit deze elementen werd, door de genoemde heeren, de volgende Ephemeride der komeet afgeleid, geldende voor den middelbaren middag te Leiden van elken der aangewezene dagen en waarbij de helderheid der komeet op den 23sten April als eenheid is aangenomen.

Dag.	R. Opkl.	N. Afw.	Afst. tot de aarde.	Afst. tot de zon.	Helderheid.
26 April	303° 46′	34° 0′	0,653	1,124	1,00
30 »	300 53	45 42	[illegible]	1,146	0,92
4 Mei	296 37	56 29	0,701	1,172	0,80
8 »	289 58	65 40	0,759	1,200	0,65
12 »	279 5	72 51	0,832	1,231	0,51
16 »	260 52	77 47	0,917	1,264	0,40
20 »	232 25	80 30	1,008	1,300	0,31
24 »	[illegible] 30	79 45	1,107	1,337	0,24
[illegible] »	191 0	78 2	1,208	1,375	0,20

Op den 23sten April evenaarde deze komeet de sterren tusschen de 6de en 7de grootte in helderheid, zoodat zij door een' gewonen zakkijker zeer goed zigtbaar was. Blijkens de bovenstaande ephemeride verwijdert zij zich reeds van de zon en van de aarde, ten gevolge waarvan haar licht afneemt. Zij vertoont zich nu in het kruis van het sterrebeeld *de Zwaan*. Den 5den Mei zal zij dat sterrebeeld verlaten om, na zich bewogen te hebben over een gedeelte van het sterrebeeld *de Draak*, op den 16den Mei het sterrebeeld *de Kleine Beer* te bereiken, dat zij weder op den 28sten Mei verlaten zal. Van heden af is de komeet circumpolair en is zij dus gedurende den geheelen nacht zigtbaar. Door vermogende kijkers kan zij nog gedurende eenige weken zigtbaar blijven.

De tweede der genoemde kometen werd op den 16den April jl. ontdekt door dr. Winnecke aan het observatorium op den Pulkowa. Zij werd op den 23sten en den 26sten April aan het observatorium alhier waargenomen, maar deze waarnemingen laten zich niet met de ruwe opgaven van dr. Winnecke verbinden, zoodat de naauwkeurige bepaling van de loopbaan dezer komeet nog niet mogelijk was. Zij vertoont zich nu nabij de ster ν in het sterrebeeld *Andromeda* en beweegt zich naar de ster φ van dat sterrebeeld. Zij is duidelijk zigtbaar met het ongewapend oog, maar laat zich eerst te twee ure in den morgen waarnemen. Deze komeet is merkwaardig om haar voorkomen en om de veranderingen die zij ondergaat.

LEIDEN, 27 April 1863. F. KAISER.

STADS-BERIGTEN.

VERGADERING van den Gemeenteraad van Leyden, Donderdag den 30sten April 1863, 's namiddags ten 2 ure.

Onderwerpen:

1°. Concept-reglement voor de waag- en kraanwerkers.
2°. Voordragt tot opheffing van den ijk op de botervaten.
3°. Adres van P. Fontein, tot het onderhands koopen van het huis aan de Haven, wijk VIII n°. 130.
4°. Onderhandsche verhuring van het huis aan de Marendorps-achtergracht, wijk VI n°. 867.
5°. Rekening van den Schuttersraad, over 1862.
6°. Rekening van het Evangelisch Luthersch Wees- en Oudeliedenhuis, over 1862.

Burgerlijke Stand.

ONDERTROUWD: J. van Stralen, jm. 36 j. en A. de Fremery, jd. 21 j. — A. J. F. Egter, jm. 29 j. en M. C. J. Viruly van Ponderoyen, jd. 21 j. — P. J. Hasselbach, wedr. 29 j. en A. P. de Groot, jd. 33 j. — R. van Oosten, jm. 26 j. en M. Dee, jd. 28 j. — J. van der Kam, jm. 32 j. en M. S. Oostveen, jd. 36 j. — P. J. van Houtum, jm. 29 j. en G. de Haas, jd. 22 j. — R. Verboog, jm. 24 j. en A. van Venetie, jd. 23 j. — J. M. W. H. Philippo, jm. [illegible] j. en [illegible] van der Linden, jd. 24 j. — J. van den Ende, jm. 28 j. en L. Bos, jd. 32 j. — J. Q. van Velzen, jm. 24 j. en J. C. Langezaal, jd. 31 j. — S. Tomasse, wedr. 51 j. en C. M. Verlind, wede. 42 j. — G. de Boer, jm. 26 j. en J. Bekooy, jd. 19 j. — J. Smit, jm. 24 j. en C. van Leeuwen, wede. 31 j. — K. P. Bosman, jm. 25 j. en A. Spek, jd. 21 j.

AKADEMIE-NIEUWS.

PROMOTIEN AAN DE LEYDSCHE HOOGESCHOOL.

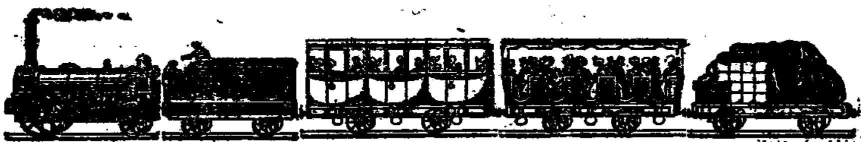
Den 28sten April de heer D. Boelen, med. doct., van Amsterdam, in de verloskunde.

Denzelfden dag de heer C. L. Wurfbain, med. et art. obst. doct., van Amsterdam, in de heelkunde.

VERBETERING:

In de aankondiging van de op 4 Mei aanst. te geven voorstelling in den schouwburg, zie ons vorig nommer, staat abusivelijk GILLES VAGA; men leze: GILLES NAZA.

ADVERTENTIEN.

HOLLANDSCHE SPOORWEG.

Op *Vrijdag* 1 *Mei a. s.* zal aanvangen de

ZOMERDIENST,

volgens de dienst-billetten aan alle Stations en Bestelkantoren verkrijgbaar. (*Prijs* 15 *Cents per groot en* 2 *Cents per klein billet.*)

RETOURBILLETTEN worden op *Zon- en algemeen erkende Feestdagen* tegen veel verminderde vracht uitgegeven.

De **Telegraaf-Kantoren** zijn op alle Hoofd-Stations gedurende den geheelen dag geopend.

De Administrateur,
AMSTERDAM, 23 April 1863. J. W. BAKE.

Tegen September of vroeger worden gevraagd minstens **twee gemeubeleerde Kamers**, van de noodige gemakken voorzien. Brieven met opgaaf van den huurprijs onder het motto *Kamers*, bij de Firma JACs. HAZENBERG Czoon, Kloksteeg.

ATTENTIE S. V. P.

De **Boschwolartikelen** van H. SCHMIDT EN C°., te *Remda*, worden als de voortreffelijkste middelen tegen jicht, rhumatiek, zwakheid van spieren en zenuwen erkend. De Heer H. SCHMIDT EN C°. hebben hun fabricaat en praeparaat in verschillende landen aan het geneeskundig onderzoek onderworpen; van alle ontvingen zij de grootste loftuitingen. Zij bestaan uit verschillende Kleedingstukken, geschikt voor alle deelen des ligchaams, alsmede Flanel en Keper per el, Breiboschwol, Dennennaalden tot vulsels van Matrassen, Kussens, Dekens, Spiritus, Extract voor Baden, Kiefernaalden, Elixer voor ...erzwakking, Bonbons voor hoesten en borstaandoeningen à 30 Cts de doos, Zeep, Pommade voor rhumatische hoofdpijn en uitvallen der haren à ... Cts de flacon, in het bijzonder bevelen wij onze **Anti-Rhuma...e Waldwol-Watten** à 25 en 50 Cts het pakje en **Dennenolie** à 35 en 70 Cts het fleschje. Men gelieve wel attent te wezen genoemde Watten van een bruine kleur zijn, doortrokken met Dennenolie, alles bereid van de vezelen der Dennenboomen en algemeen bekend is alle andere tot heden toe aangewende middelen verre in geneeskracht overtreft en niet gelijk de bereider der Absbaubbins zegt, de pijn verplaatst en zijn gewone witte ongegomde Watten alleen geneeskracht bezit. *Wij zwijgen hierop en zullen lafhartige aanvallen onbeantwoord laten maar wederstaan elke concurrentie.*

De echte Schmidsche Boschwolartikelen zijn verkrijgbaar aan het Centraal Depôt voor Nederland M. J. C. HAM, Utrecht en verder te

Leyden, ...	Haarlem, W. Engelgeer.
» ... ...maker en C°.	Rotterdam, Wed. P. de Koster, Hoogstraat.
's Hage, v. d. Schalk, Dennenweg.	
Delft, H. van Rayven.	

Brochures en Prijs-Couranten gratis verkrijgbaar en verder Depots vermeld op de gebruiksaanwijzingen. Aanvraag om Depot *franco* bij M. J. C. HAM, Utrecht.

Nieuwe uitgaaf der

ZELFBEWARING,

een **geneeskundig Volkshandboek**, over de genezing der Zenuwenverslapping van het ligchaam, als een gevolg van geheime gewoonten of buitensporigheden, die de verrigtingen, waartoe de manbaarheid den mensch in staat stelt, vóór den tijd uitputten, alle hoop op nakomelingschap vernietigen en het huwelijksgeluk in gevaar brengen, door de vervulling te beletten van de verbindtenissen, die een der voornaamste grondslagen van het leven zijn, door D[r]. LA'MERT, N°. 37, Bedford Square te Londen, lid van het Heelkundig Genootschap in Engeland, enz. Hij is dagelijks ten zijnen huize te consulteren. Wie niet bij hem kunnen komen worden met goed gevolg door middel van briefwisseling behandeld, en de Geneesmiddelen worden in het geheim en op veilige wijze naar alle deelen der wereld verzonden.

De Zelfbewaring (*La Préservation Personelle*), versierd met zeer vele afbeeldingen en voorbeelden, is verkrijgbaar bij den Boekhandelaar H. A. MEIJER, N. Z. Voorburgwal, over de Molsteeg, te *Amsterdam*, Agent voor de Nederlanden; de Nederlandsche vertaling voor 70 Cents, *franco* per post 85 Cents; de Fransche uitgave voor 50 Cents, *franco* per post 60 Cts. Op *franco* aanvrage wordt het werkje door het geheele Rijk verzonden.

☞ Het Publiek wordt verzocht acht te geven, dat de eenige uitgaaf van de Zelfbewaring, welke onder toezigt en met magtiging van den Auteur D[r]. SAMUEL LA'MERT in het licht verschijnt, verkrijgbaar is bij den Boekh. H. A. MEIJER.

EEN WAARDIGE STICHTING.

NAAR AANLEIDING VAN DE VIERING VAN HET

VIJFTIGJARIG FEEST VAN NEERLANDSCH HERSTELDE ONAFHANKELIJKHEID.

EEN WOORD TOT HET VOLK,

DOOR

W. F. D'AUZON DE BOISMINART,

Gepensioneerd Majoor.

Heeren Leden van de diverse Subcommissiën worden op deze Brochure attent gemaakt.

Prijs vijf Cents. Alom te bekomen.

Bij P. ENGELS zijn verkrijgbaar:

PAULUS' BETUIGING,

EEN SPIEGEL VOOR EEN SCHEIDENDEN LEERAAR EN EENE GEMEENTE.

AFSCHEIDS-LEERREDE,

over Handel. XX: 26 en 27, gehouden in mijne gemeente *Bergschenhoek*, Zondag 29 Maart 1863, door J. J. EIGEMAN, thans Predikant te *Hengelo*.

D[r]. E. LAURILLARD. **Eerste gedichten** . . . . ƒ0.60.
Idem, keurig gebonden in linnen, verguld op snede . . . . . . - 0.90.
—— **Arme kinderen.** Eene phantasie . . . . - 0.25.
—— **Rede**, naar aanleiding van Psalm XLVIII, 10 . . . . . - 0.30.
—— **Rede**, over 1 Tim. III, 1 . . . . - 0.25.
—— **Afscheidswoord** aan de Nederduitsche hervormde gemeente van Leiden . . . . - 0.25.
—— **Natuur, Zwaard en Evangelie.** Toespraak gehouden in het Kamp bij Milligen . . . . - 0.25.
—— **TIENTAL LEERREDENEN,** Prijs ƒ1.50.

Bij VAN HOOGSTRATEN EN GORTER te *Zwolle*, ziet het licht:

de derde geheel op nieuw bewerkte druk van

REGLEMENTEN EN BESLUITEN DER NEDERLANDSCHE HERVORMDE KERK,

met Aanteekeningen en een uitvoerig alphabetisch Register voorzien, door

G. BRUNA,

Predikant te Hasselt.

In dezen *derden druk* zijn alle Synodale wijzigingen enz. opgenomen, zelfs de op den 1[sten] Maart 1863 in werking getredene.

Prijs, ingenaaid . . . . ƒ2.20.
Gebonden in linnen band . . . . - 2.50.
Exemplaren op groot papier, ingenaaid . . - 2.80.

om dadelijk te aanvaarden eene solide van ouds gerenommeerde **Broodbakkerij**, staande op de Heerengracht te *Leyden*.

GRAANMARKT TE ROTTERDAM, 27 April.

Tarwe, nieuwe goede en puike van ƒ9.40 tot ƒ9.90; mindere van ƒ7.50 tot ƒ9.20. Rogge: ƒ6.— à ƒ7.10. Gerst: Winter ƒ4.70 à ƒ5.70, Zomer ƒ4.20 à ƒ5.20.

Te Amsterdam was de Tarwe, witte Poolsche en bonte ƒ11.— Pruissische Rogge ƒ7.50 à ƒ7.80.

PRIJSCOURANT VAN SCHULDBRIEVEN.

Amsterdam, MAANDAG 27 April.

	pCt.	Laagste.	Hoogste.	Gebl.		pCt.	Laagste.	Hoogste.	Gebl.
NEDERLAND.					Dito 1859	3	57⅛	—	—
W. Schuld	2½	62 13/16	62⅞	—	Inschr. in Ass.	6	—	—	—
Dito	3	75¼	75 5/16	—	Cert. van dito	6	58	—	—
Dito	4	98 11/16	98¾	98¾	Spoorw. volgef.		199	199½	199¼
Amort. Synd.	3½	93⅛	—	—	POLEN.				
Handelm.	4½	145⅞	—	—	Aand. 1835	ƒ	—	—	—
O. I. Leening	4	—	—	—	Dito Oblig.	4	—	—	—
Aand. H. Spw.	4½	—	—	—	PRUISSEN.				
Dito Rijn-Spw.	4½	109½	—	—	Oblig. 1859	5	—	—	—
BELGIE.					Aand. 1854	3½	—	—	—
Cert. *Rothsch.*	2½	56¼	—	—	OOSTENRIJK.				
SPANJE.					Oblig. bij *Goll*	5	62	—	—
Obligatiën	2	46⅞	—	—	Dito	4	—	—	—
Dito Buitenl.	3	53	—	—	Dito Metall.	5	60 13/16	61 1/16	61⅛
Dito Binnenl.	3	50	50½	50 1/16	Dito zilv. nat.	5	65⅝	66⅛	66⅛
Bew. Coupons.		10⅛	—	—	Dito bet. Amst.	5	81	81⅛	81⅛
PORTUGAL.					Dito 1847/52	2½	81 1/16	81¼	81⅛
Oblig.	3	46¼	—	—	BRAZILIE.				
Dito 1856/59	3	45¾	45⅞	45⅞	Geldl. 1824	5	98 15/16	—	—
RUSLAND.					PERU.				
Obl. *Hope & C°.*	5	100⅜	100½	100½	Geldl. 1824	4½	—	—	—
Dito 1828/29	5	100⅛	100¼	100¼	VENEZUELA.				
Cert. 1831/33	5	84	—	—	Oblig.	3	22 1/16	—	—
Dito 1840	4	76⅛	—	—	GRENADA.				
Dito *Stieglitz*	4	—	—	—	Oblig.	4	[illegible]	—	—
Dito Nieuwe	4	—	—	—	MEXICO.				
Dito 5e Serie	5	82 1/16	82⅛	82 1/16	Oblig. 1851	3	32 3/16	32¼	—
» 1855, 6e Ser.	5	89	89⅛	89⅛					

Slotkoersen, heden 28 April.

(*per Telegraaf.*)

Ned. W. Schuld	2½ pCt.	63	RUSLAND, bij *Hope & C°.*	5 pCt.	100⅝
Dito	3 »	75¼	Dito bij *Stieglitz & C°.*	4 »	—
Dito	4 »	98 9/16	Dito Certif. 6e Serie	5 »	89⅛
Handelm.	4½ »	147	Dito Spoorweg volgef.		200
SPANJE, Oblig.	2 »	47	OOSTENRIJK, Metalliek	5 »	62⅛
Dito Binnenl.	3 »	50 1/16	Dito 1847/1852	2½ »	81 3/16
Dito Buitenl.	3 »	52⅞	Dito betaalb. te Amst.	5 »	81 1/16
PORTUGAL, te L.	3 »	46⅛	Dito Zilv. Nat.	5 »	67
Dito Oblig. 1856/59	3 »	45⅞	MEXICO, Oblig. te L.	3 »	32⅝

Amerika 61⅛, 65⅛. — Turken 44⅛.

Londen, Consols 92⅞. **Parijs,** Fr. Rente 69.30. **Weenen,** Metall. 5 pCt. —.—. Id. Nat. —.—. Wissel Londen 113.—.

Te Leyden ter Boekdrukkerij van J. C. DRABBE.

BIJVOEGSEL, *behoorende tot de Leydsche Courant van Woensdag 29 April 1863, N°. 51.*

INGEZONDEN.

Antwoord op het schrijven van den heer J. Scheltema, voorkomende in n°. 46 der Leydsche Courant.

Het doel van mijn schrijven, door de geëerde redactie der Leydsche Courant in n°. 36 en 37 welwillend opgenomen, was 1° den kerkeraad [1]) van 1853 en 1854 te verdedigen tegen de beschuldiging van heerschzucht, ingebragt door »twee oud kerkeraadsleden" (L. C. n° 34); 2° aan te wijzen dat het reglement van 1861 is vastgesteld niet, zooals door den schrijver, die zich X onderteekende (L. C. n°. 33), was beweerd, door den KR., maar door de gemeente [2]). Van 1853—1855 lid van den KR. geweest zijnde en behoord hebbende tot de commissie van *vijf* leden, in 1860 tot voorlichting der gemeente gekozen, achtte ik mij daartoe geroepen. De heer J. Scheltema, lid en secretaris der oude G-C., heeft gemeend zijne woorden tegenover de mijne te moeten stellen in een uitvoerig stuk, geplaatst in n°. 46 dezer courant. Hij deed dit mede om reden dat hij mijn schrijven »als meer of min officieel" aanzag. Dit was het echter in geenen deele. Ik heb geheel uit eigen beweging geschreven, door niemand daartoe aangezocht. Noch mijn lidmaatschap der nieuwe G-C., noch van den tegenwoordigen KR. zette mij daartoe aan, maar de zucht om hetgeen, uit welke beginselen dan ook, in een valsch licht was geplaatst, beter te doen kennen. Deze alleen deet mij wederom ter beantwoording van het stuk, door den heer J. Scheltema onderteekend, de pen opvatten [3]), zonder daartoe door iemand te zijn opgewekt.

De schrijver verdeelt zijn opstel in twee deelen, waarvan het eerste de vraag moet beantwoorden: »door wien zijn de verwikkelingen ontstaan?" het tweede de vraag: »wie is, nadat eenmaal de regterlijke beslissing onherroepelijk was geworden, oorzaak van de thans bestaande spanning en beroering in de gemeente?" In de inleiding tot het eerste deel geeft hij te kennen dat ik schijn in te zien dat de KR. in zijn brief aan de gemeente tot den eersten oorsprong der verwikkelingen had moeten opklimmen, dat ik althans den brief des KR.'s aanvul door de oorspronkelijke aanleiding te vermelden. Het laatste is waar, het eerste niet. Ik vulde aan, niet omdat ik iets door den KR. verzuimd achtte, maar omdat de valsche beschuldiging der »twee oud-kerkeraadsleden" mij noodzaakte over dien »eersten oorsprong" te spreken. Ik heb dien echter naar het oordeel van den heer S. niet volledig voorgesteld. Ik meende dat mijne voorstelling, hoewel kort, voor het oogmerk volledig genoeg was. De heer S. meent eene bijzondere reden van die kortheid omtrent dit punt gevonden te hebben. »Het komt mij voor," schrijft hij, »dat men huiverig is die (oorspronkelijke aanleiding) naauwkeurig na te gaan." Omtrent hen, aan wier zijde ik sta, kan ik verklaren van die huiverigheid niets te hebben ontdekt en van mij zelven [illegible] en wijziging aan het door den heer S. over die »oorspronkelijke aanleiding" medegedeelde zal aanmerken daarvan getuigenis zal dragen. Het zij mij echter geoorloofd vooraf te zeggen dat ik het tamelijk dwaas zou achten om, zoo als van zekere zijde geschiedt, op het teruggaan tot den »eersten oorsprong" aan te dringen en zich daarin zelf te verdiepen, ware het niet blijkbaar dat zulks met het oogmerk gedaan wordt om den KR., die zich op de gunst der zoogenaamde orthodoxe partij, aan wier wenschen hij bij de beroeping van predikanten niet voldeed, reeds niet kan beroemen, nog daarenboven bij deze in een hatelijk daglicht te stellen. Hij zal den heer Bodel Nyenhuis hebben willen weren, omdat deze die partij was toegedaan, en deze liberale intolerantie zal de bron geweest zijn van alles, waarover men rekent zich te moeten beklagen. Ik geloof dat sommigen in der daad zoo omtrent den KR. van 1853 en 1854 denken, maar evenzeer, of liever ik weet, dat zij den KR. groot onregt doen.

Het stuk van den heer Scheltema bevat het een en ander, wat aanduidt dat de gezegde reden niet zonder invloed is ook op zijn oordeel omtrent het gewigt, dat aan het onderzoek van dien eersten oorsprong der verwikkelingen te hechten is. Laat ons zien of hetgeen hij zelf nopens dien oorsprong berigt grond oplevert voor hetgeen hij beweert »dat in de godsdienstige gevoelens" van den heer B. N. »de voorname reden gelegen was waarom de KR. hem wilde weren uit de G-C." »De KR. antwoordde," lezen wij, »dat de benoeming van den heer B. N. hem niet welgevallig was, omdat hij vroeger door eene aanklagt tegen een herwaarts beroepen leeraar het bewijs had geleverd dat medewerking tot eene gewenschte overeenstemming tusschen de G-C. en den KR. van hem niet kon verwacht worden." Waarin bestond dus de reden, waarom de KR. de G-C. verzocht de benoeming in te trekken en, toen die geweigerd werd, van zijnen kant de voorstelling aan de gemeente weigerde? Wij antwoorden met hetgeen wij schreven in n° 36 dezer courant: »De reden was het verzet van dat gemeentelid tegen het beroep van d^r. Rutgers van der Loeff. Een ieder kon weten dat zoodanig verzet, zich grondende op dusgenaamde onregtzinnigheid des beroepenen, niets anders kon uitwerken dan wat onrust in de gemeente te verwekken en de bevestiging des beroepenen voor een poos te vertragen; desniettemin als lid der gemeente bezat hij het regt tot zulk verzet, ook tot hooger beroep, toen zijne klagt door het classikaal bestuur was afgewezen. De KR. betwistte hem dat geenszins, maar meende ook van zijne zijde het regt te hebben zich te onthouden van medewerking om iemand, die op zoodanige wijze van zijn regt als lidmaat had gebruikt gemaakt, in een kerkelijk collegie, naast het zijne geplaatst, zitting te verschaffen." »Maar," zegt de S. verder, »in het verzet zelf van den heer B. N. was niet de voorname oorzaak gelegen van de tegeningenomenheid des KR.'s. Van hooge beteekenis zijn daarom de woorden des KR.'s aan het slot van zijn schrijven." Daarvan had hij even te voren gezegd: »De KR. gaf aan het slot van zijn brief zijn verlangen te kennen dat in de G-C. nimmer zoodanige leden zouden zitting nemen »die van een bepaald exclusieve rigting in het godsdienstige de openlijke blijken hebben gegeven."" De KR. geeft daardoor volgens den heer S. te verstaan »dat wie een exclusieve rigting in het godsdienstige is toegedaan geen lid mag wezen van de G-C." Geen lid *mag* wezen? Sedert wanneer is het dan hetzelfde een wensch te uiten dat iemand, die tot zekere categorie behoort, niet benoemd worde, en te verklaren dat zoo iemand niet *mag* benoemd worden en dat men, zooveel men vermag, beletten zal dat die benoeming gevolg hebbe? En welk soort van leden zijn het nu, die de KR. niet *wenscht* in de G-C. zitting te zien nemen? Die van een exclusieve rigting in het godsdienstige de openlijke blijken hebben gegeven. Het komt er dus op aan te weten wat men daardoor bedoelde. De heer S. verklaart »exclusieve rigting in het godsdienstige" door »godsdienstige gevoelens", dus meeningen, ten aanzien der godsdienst, afwijkende van die, welke de meeste leden van den KR. zullen zijn toegedaan geweest. Met andere woorden, de KR. zal dusgenoemde orthodoxen hebben willen uitsluiten. Ik kan verzekeren dat, indien ik dien zin aan de woorden gehecht had, ik, en zeker zeer velen met mij, mij nadrukkelijk tegen het bezigen van die phrase zou verzet hebben. Indien wij den wensch mogten hebben gehad dat geene orthodoxen leden werden der G-C. en dien hadden willen te kennen geven, wij zouden eene andere redactie hebben voorgesteld: maar wij zouden ons wel geschaamd hebben zulk een wensch te uiten. Bij »openlijke blijken" dachten wij niet aan gevoelens, maar aan daden; bij »exclusieve rigting in het godsdienstige" niet aan orthodoxie, maar aan onverdraagzaamheid, aan een bestrijden van leeringen niet door woord, maar door ban en dwang. Ik voor mij oordeelde — en zoo zullen ook anderen gedacht hebben — dat de steller van den brief de uitdrukking juist daarom had gebezigd, omdat hij de meer harde van onverdraagzaamheid b. v. of ketterjagerij wilde vermeden hebben.

Tot staving van het gezegde moge nog strekken dat op hetgeen de G-C. in haren brief van 17 Maart 1854 schreef: »Vooreerst dan meent de G-C. dat het bezwaar (waarom de benoemde niet zou kunnen worden voorgesteld) niet ligt in de godsdienstige overtuiging van den benoemde", de KR. den 11 April antwoordde: »De G-C. meent dit te regt: *die is door den KR. niet als bezwaar aangevoerd.*"

Ook zelfs de minste *schijn* ontbreekt aan het bewijs, hetwelk de S. in de tweede plaats aanvoert. Wij zullen dit aantoonen. Op voorstel des KR.'s was de G-C. overgegaan tot het benoemen van drie leden uit haar midden om met drie leden, door den KR. benoemd, te formeren eene gecombineerde commissie ten einde over het bezwaar van den KR. op de wijze, in het gere- [illegible] voorgesteld, omdat art. 5 van het reglement zulks voorschreef, hoezeer er niet veel hoop was dat die commissie het gewenschte resultaat zou opleveren. Zij kon toch zonder speciale autorisatie niet anders doen dan zamenspreken en aan beide collegiën rapporteren, en geen van beiden gaf zulk eene autorisatie. Ik was lid dier commissie en bragt aangaande het verhandelde in de vergadering des KR.'s verslag uit, wat door mij in geschrifte was gebragt en thans weder is geraadpleegd. Ik acht mij daarom tamelijk wel in staat om over de door die commissie gehouden conferentiën te spreken. De G-C. dan had in hare missive van 17 Maart 1854 tot opheffing van het bezwaar, door den KR. gemaakt, gezegd: »men zou onbillijk zijn door van één geval, voor zeven jaren geschied (het verzet van den heer B. N), tot alle toekomstige te besluiten." Daarvan maakten de gecommitteerden uit den KR. gebruik om zoo mogelijk een accommodement te vinden. Zij stemden toe dat het mogelijk was dat de benoemde thans in gelijk geval niet meer op dezelfde wijze zou te werk gaan: hij kon thans anders handelen. Was dat zoo, en kon de G-C. iets meer doen dan zeggen dat uit het voor zeven jaren gedane geen gevolg voor het tegenwoordige en toekomende was te trekken, maar kon zij den KR. bewijzen dat de benoemde niet meer werd gekenmerkt door hetgeen in den brief van 13 Dec. 1853 door exclusieve rigting bedoeld was, dan, meende de kerkeraads-commissie, zou het gedane niet langer een hinderpaal opleveren voor de verlangde voorstelling aan de gemeente. Zij verklaarde dus schriftelijk: »Het bezwaar des KR.'s zou van de zijde der G-C. op deze wijze kunnen opgeheven worden dat de benoemde, in weêrwil van »gevestigde overtuiging" omtrent hetgeen waarheid is, nogthans den predikant, tegen wiens beroeping hij in der tijd is opgekomen, thans erkent als een wettig beroepen leeraar dezer gemeente en als een medearbeider aan het rijks Gods hem als broeder de hand wil reiken." De woorden »gevestigde overtuiging" waren door de G-C. gebezigd en de kerkeraads-commissie herhaalde die om duidelijk te doen uitkomen wat men verlangde, namelijk geenerlei verandering van bij hem gevestigde overtuiging in zaken van godsdienst, maar verandering van datgene, waaruit de poging om den beroepen predikant te weren was voortgevloeid.

Men ziet hoeveel regt de heer S. had te zeggen: »Volgens het door die commissie uitgebragt schriftelijk rapport [1]) was het bezwaar niet enkel gelegen in het toen zeven jaren geleden verzet van den benoemde tegen een beroepen leeraar, maar daarin dat de benoemde was toegedaan eene exclusieve rigting enz." Het bezwaar was enkel gelegen in het verzet, maar de commissie uit den KR. verklaarde het er voor te houden dat de KR. ook daaruit verder geen bezwaar zou maken, indien men slechts kon be-

---

1) Het woord *Kerkeraad* zal ik door de letters KR., het woord *Gemeente-Commissie* door G-C. aanduiden.

2) Mijn doel was niet, zoo als de heer Scheltema meent, het wettig bestaan der nieuwe G-C. te betoogen.

3) Ik bepaal mij echter tot het voornaamste: de aanwijzing van alle onjuistheden, die het stuk bevat, zou te veel ruimte vereischen.

1) Er wordt bedoeld het voorstel van gecommitteerden uit den KR., hetwelk zoowel als het antwoord van de gecommitteerden uit de G-C. was opgenomen in het rapport, aan ieder der twee collegiën gerigt.

wijzen dat de benoemde thans aan den predikant, tegen wiens beroeping hij zich eens verzet had, de hand zou willen reiken. En hier kan ik met volkomen gewisheid spreken: want ik zelf was de steller van het door den heer S. bedoelde stuk. Ik kan betuigen dat ik in de verte niet dacht aan verandering van »godsdienstige gevoelens" en durf hetzelfde van mijne beide medegecommitteerden verzekeren. Maar mogt iemand mij ook niet willen gelooven, kan aan den KR. worden te laste gelegd, waarvan hem de S. beschuldigt? Niet de KR., maar slechts de leden, van wie alleen het voorstel uitging, zouden dan de schuldigen zijn. De KR. vereenigde zich ook niet, zooals de S. ten onregte zegt, met het gevoelen zijner commissie. Hij verklaarde alleen met zijne gecommitteerden te meenen dat hetgeen gecommitteerden uit de G-C. in hun schriftelijk antwoord hadden voorgedragen niets nieuws tot opheffing van zijn bezwaar bevatte en dat hij het voorgeslagen accommodement niet kon aannemen.

Dat accommodement luidde als volgt: »Dat door den KR. de volgende mededeeling aan de gemeente zou geschieden op den tijd der openbare godsdienstoefening: door de G-C. is tot haar medelid benoemd de heer mr. J. T. Bodel Nijenhuis, terwijl tevens kennis gegeven wordt dat er bij den KR. redenen bestaan, waarom de voorstelling niet van zijnentwege kan geschieden, maar dat deze mededeeling plaats vindt op verlangen der G-C. ten einde te weten of ook iemand uit de gemeente tegen den benoemde een gegrond bezwaar mogt hebben in te brengen."

Het valt in het oog waarom de KR. dat moest verwerpen: kon hij voorstellen en tevens verklaren zelf niet voor te stellen? En wanneer de voorstelling niet van *zijnentwege* plaats had, was dan aan het voorschrift van het reglement, dat voorstelling *door den KR.* vorderde, voldaan?

Een der gecommitteerden van de G-C. gaf in de tweede bijeenkomst te kennen dat die commissie zou afloopen, gelijk van hare zijde geschreven was, en zij tot geen resultaat zou leiden. Gecommitteerden uit den KR. antwoordden onder anderen daarop dat, wat ook de uitslag der conferentiën mogt zijn, deze door het reglement waren voorgeschreven en moesten voorafgaan aan het afdoende middel tot beeindiging van geschillen, namelijk aan de benoeming van arbiters volgens art. 15.

Dezelfde gecommitteerde trachtte daarop aan te toonen dat art. 15 op het onderhavige geval van geene toepassing was. Gecommitteerden des KR.'s voerden daartegen aan dat de KR. het reglement wel voor zeer gebrekkig hield, maar niet voor zoo dwaas als het zijn zou, indien de opvatting van den gecommitteerde aangenomen werd. Dat het toch de ongerijmdheid zelve zou wezen omtrent de einduitspraak over bezwaren, ook van den KR., niets anders te bepalen dan dat daarover zou worden gehandeld in eene commissie, zamengesteld uit een gelijk getal leden, uit beide collegiën door de respectieve collegiën zelve gekozen, en die zonder specialen last (d. i. zonder zelve het regt van arbiters verkregen te hebben) niets anders konden doen dan aan de beide collegiën te rapporteren, d. w. z. de zaak te laten zooals zij was. Dat daarenboven thans bleek dat niet alleen beoordeeld moest worden over een bezwaar, tegen een persoon ingebragt, maar een geschil moest beslecht worden, namelijk of de KR. [illegible] had de voorstelling te weigeren op grond van andere bezwaren dan uit art. 2 ontleend, en dat art. 15 arbitrage als het middel tot beslechting van geschillen — zonder eenige daarvan uit te zonderen — aanwees. Gezegd lid der G-C. bleef desniettemin bij zijn gevoelen, en de G-C. zelve heeft later dezelfde meening uitgesproken en is daarbij, in weêrwil van de tegenbedenkingen des KR.'s, blijven volharden.

Bij het afwijzen van het accommodement stelde, zooals de S. vervolgens zegt, de KR. aan de G-C. voor de zaak door arbiters te doen uitwijzen. Hij *kon* toch niet anders oordeelen dan dat er een *geschil* bestond, en wel een zoodanig, waarvan ten overvloede gebleken was dat het langs geen anderen weg kon uitgemaakt worden. De G-C. voldeed aan die uitnoodiging niet. Zij vorderde daarentegen verklaring van de uitdrukking »exclusieve rigting" en schreef: »Zij verwacht van den KR. geen uitgebreid betoog hieromtrent; immers waar het eene verklaring en bepaling geldt staat de uitgebreidheid gewoonlijk in omgekeerde reden tot de duidelijkheid." De KR. had echter zulk een les, althans nu, niet noodig te ontvangen, want hij begreep vooreerst dat het vragen naar die verklaring was het vragen naar den bekenden weg, ten andere dat thans geene verklaringen meer te pas kwamen en de benoeming van arbiters het eenige middel was om het geschil te beeindigen. »De KR. was, dunkt mij," zegt de S., »verpligt opheldering van die woorden te geven." Mij dunkt daarentegen dat hij op het standpunt, waarop de zaak nu stond, dwaas zou hebben gehandeld, indien hij zich niet, gelijk hij deed, had bepaald tot het aandringen op het benoemen van arbiters, en tot de aanbieding om aan dezen, ook omtrent gezegde uitdrukking, alle opheldering te geven, die mogten verlangd worden.

De S., trachtende te bewijzen dat hier geene arbitrage te pas kwam, neemt die gelegenheid waar om de uitlegging door de G-C. aan art. 5 gegeven, voor te stellen en komt later met meer uitvoerigheid daarop terug. Ik volg hem daarin niet. Op welke gronden de KR. zijne daaraan tegengestelde uitlegging deed rusten, is in het kort vermeld in mijne brochure *de herziening* enz., Leiden, 1861, bl. 21 in de noot.

De heer S. eindigt zijne voorstelling van de aanleiding en het begin der verwikkelingen met de zinsnede: »Na eene langdurige briefwisseling eindigde deze verdrietige zaak door het bedanken van den heer B. N." Dat is zoo. Maar de heer S., die zoozeer op volledigheid prijsstelt, laat hier iets achterwege, wat toch geen »punt van ondergeschikt belang" is, namelijk dat, toen de KR. bleef weigeren om, zoolang geene arbitrale uitspraak hem zulks ten pligt gemaakt had, tot voorstelling aan de gemeente over te gaan, de G-C. besloot om den heer B. N., niettegenstaande niet [illegible] plaats gehad wat aan zijne optreding in de G-C., naar het voorschrift van het reglement, noodzakelijk moest voorafgaan, de zitting in haar collegie aan te bieden, waarvan zij den KR. den 6den Jan. 1855 kennis gaf. Hoezeer de S. deze handeling der G-C. met stilzwijgen is voorbijgegaan, meenen wij daarbij nog een oogenblik te moeten stilstaan. De G-C. meende: de KR. mogt de voorstelling niet weigeren; de KR. was van een tegenovergesteld gevoelen: hij meende, die weigerende, te doen waartoe het reglement hem het regt gaf, maar verklaarde herhaaldelijk zich te zullen onderwerpen, als hij door hen, aan wie het reglement de uitspraak over geschillen opdroeg, in het ongelijk werd gesteld. De G-C. daarentegen meende niet dat zij het regt had leden, zonder door den KR. aan de gemeente voorgesteld te zijn, zitting te verleenen. Zij deed het evenwel. Mogt dus door den KR. zoowel als door de G-C. gezondigd zijn, er is dit verschil: de KR. zondigde dan door dwaling, de G-C. willens en wetens.

Wij zijn omtrent »de aanleiding der verwikkelingen" eenigzins uitvoerig geweest, en, hoewel wij op volkomen volledigheid geene aanspraak maken, achten wij echter voor het tegenwoordig oogmerk genoeg te hebben gezegd. Ik huiver in het geheel niet de zaak nog »meer naauwkeurig", namelijk in meer bijzonderheden, na te gaan, maar vrees alleen daardoor al te uitvoerig te worden en te veel van het geduld der lezers te vergen.

Welk verband er bestond tusschen de verwikkelingen, uit de benoeming van den heer B. N. ontstaan, en de poging, die de KR. tot herziening van het reglement in 1854 aanwendde, is door mij meer dan eens gezegd. Was er geen geschil ontstaan over het regt des KR.'s om de voorstelling al of niet te doen plaats hebben, waarschijnlijk had niemand een voorstel gedaan om het reglement te doen herzien. Maar daardoor werd de aandacht op het reglement gevestigd. Hoewel men in opregtheid meende dat art. 5 inderdaad aan den KR. de bevoegdheid gaf, die de G-C. hem ontzeide, men ontveinsde het zich niet dat het artikel door gebrekkige redactie onduidelijk was; dat het zelfs zeer wel zijn kon dat, hoewel in art. 5 naar art. 14 werd verwezen, art. 15 echter bedoeld was, enz. Men meende andere dergelijke gebreken te ontdekken en, nu eenmaal de aandacht op de kerkelijke administratie alhier gevestigd was, meende men dat die over het geheel niet op de beste wijze geregeld was en dat het wenschelijk was dat de gemeente, die in 1809 het reglement heette goedgekeurd te hebben, thans inderdaad mogt opgeroepen worden om eene betere regeling in te voeren. Men liet het niet bij bloote wenschen, maar besloot zelf daartoe te doen wat men kon en mogt. Wat de KR. in 1854 daartoe heeft verrigt heb ik, uit een apologetisch oogpunt, in no. 36 dezer courant vermeld, wat ik niet zal herhalen. Ik zal mij nu bepalen tot toetsing van hetgeen de S. mededeelt:

1. omtrent de motieven des KR.'s,

2. omtrent zijne handelingen zelve, die hij ongeoorloofd acht,

3. omtrent het protest in den boezem des KR.'s zelven, door 14 leden ingediend.

1o. Nopens het eerste punt zegt de S.: »Het voornaamste bezwaar des KR.'s tegen het bestaande reglement, het groote struikelblok voor hem was gelegen in art. 5, dat over de benoeming der leden handelt." Hij doet echter niet zien waardoor het zulk een struikelblok was. Was het zulks, omdat het duidelijk, zoodat ook de KR. wel genoodzaakt was het te erkennen, [illegible] G-C. uitsloot? Neen. Wel is waar, meent de S. dat de uitlegging in den zin der G-C., die hij mededeelt, gelden moest, maar hij vermeldt tevens dat de KR. meende dat volgens dit art. de goedkeuring toekwam eerst aan hem en dan aan de gemeente. Hoe staat daar nu op hetgeen onmiddellijk volgt: »Het reglement moest dus veranderd worden om het meer in den geest des KR.'s te doen zijn?" Ik erken die consequentie niet te vatten. De KR. moest, naar de praemissen, verlangen zijne eigene uitlegging van het artikel te kunnen doordrijven, niet het te doen veranderen.

Dit evenwel is uit hetgeen volgt duidelijk genoeg, want het wordt door den S. uitdrukkelijk gezegd, het was heerschzucht, die den KR. bezielde. Hetzelfde werd beweerd in dat deel van het opstel, geteekend »twee oud-kerkeraadsleden", waartegen wij in no. 36 dezer courant opkwamen. Wat de heer S. verder omtrent de beweegredenen des KR.'s zegt heeft zooveel overeenkomst met het zoo even genoemde opstel, dat wij zouden kunnen volstaan met te verwijzen naar hetgeen wij daartegen aanmerkten, indien hij niet daarbij had gevoegd dat ik zelf wat hij beweerde zijdelings erkende door te schrijven »dat het ontwerp des KR.'s de geheele onafhankelijkheid der G-C. ophief" en »aan den KR. een deel der functiën opdroeg, die elders door een collegie van notabelen en het provinciaal collegie van toezigt worden uitgeoefend." Neen, ik erkende dit niet. Het is mogelijk dat de heer S. niet kan gelooven dat, wanneer een collegie voorstelt hem meerdere magt toe te kennen, dit uit niets anders kan voortvloeien dan omdat het in het bezit en in vermeerdering van magt behagen schept. Ik voor mij echter kan mij zeer goed voorstellen dat zulks uit andere motieven geschiedt: dat men — om maar iets te noemen — kan gedreven worden door de zucht daardoor anderen te kunnen nuttig zijn, in staat te wezen om te beletten dat anderen worden benadeeld, enz. Er is tot bewijs dat iemand heerschzuchtig is meer noodig dan te weten dat hij zich meerdere magt wenscht toegekend. De heer S. mag dus uit het bloote feit dat de KR. aan de gemeente wilde voorstellen om hem functiën op te dragen, die hij niet bekleedde, — en niets anders dan dit feit brengt hij bij — niet afleiden dat hij heerschzuchtig was. Zulke gevolgtrekkingen zijn niet alleen valsch, maar, men vergeve mij dat ik het zeg, zij komen mij ook niet zeer billijk of edelmoedig voor.

De heer S. releveert dat volgens het reglement, door den KR. ontworpen, de G-C. afhankelijk gemaakt werd niet van de gemeente, maar van den KR.

Zij was afhankelijk gemaakt van den KR., gelijk de nieuwe G-C. van notabelen, waardoor echter de zelfstandigheid van deze niet wordt opgeheven. Ook zij, hoewel uit de keuze van leden der gemeente haar oorsprong hebbende, is van deze niet afhankelijk.

Bij het beoordeelen van de zaak, waarover wij spreken, verliest men veeltijds te zeer uit het oog dat zij plaats had in 1854. Toen — er waren

twee jaren sedert het bekrachtigen van het algemeen reglement enz. verloopen — mogt men verwachten dat art. 23 van dat reglement, hetwelk het regt der gemeenten op de benoeming van de leden des KR.'s erkent, spoedig uitvoering zou erlangen. Men voorzag niet dat de meerderheid der provinciale kerkbesturen, door telkens de door de synode vastgestelde concepten te verwerpen, de kerkeraden zou noodzaken zich zelve ouder gewoonte te blijven aanvullen. Men meende dat de leden des KR.'s weldra, hetzij meer of min regtstreeks, door de gemeente zelve zouden verkozen worden. En was het in die veronderstelling ongerijmd om te oordeelen dat het beter was aan den KR. de functiën van notabelen op te dragen dan een nieuw ligchaam nevens de twee reeds bestaande te scheppen?

2°. De S. veroordeelt vervolgens de wijze, waarop de KR. van 1854 ten aanzien van de herziening van het reglement is te werk gegaan. »Buiten de G-C. om," zegt hij, was een concept-reglement ter tafel gebragt en »had de KR. bepaald welke veranderingen hij in het concept noodig achtte." »Hij heeft hierin zijne bevoegdheid overschreden. Het concipieren en arresteren van reglementen voor het beheer der kerkelijke goederen en inkomsten enz. behoort niet tot den werkkring des KR.'s[1], in geen geval mogt de KR. dit *alleen*, zonder voorafgaand overleg en goedkeuring der G-C. doen." De lezer, indien hij slechts in het oog houdt van welk arresteren hier alleen sprake kan zijn, namelijk van het arresteren, het bepalen van hetgeen men aan hen, die tot goed- of afkeuring bevoegd zijn, voorstellen wil[2]), zal hier wederlegging wel overbodig rekenen. De KR. zal niet bevoegd geweest zijn om te overleggen waarin het reglement zou kunnen verbeterd worden, zonder hiertoe van de G-C. verlof gevraagd en hare toestemming verkregen te hebben! Het is waar, zooals de S. mededeelt, ook de G-C. verklaarde die overleggingen en het uitdrukken zijner meening in den vorm van een concept-reglement, waarover hij wenschte met haar in conferentie te treden, voor eene onregtmatige daad en eene ongeoorloofde aanmatiging van magt, zoo lang hij niet kon aantoonen op welke wet of welk reglement zijne bevoegdheid steunde, en wees daarom de meermalen herhaalde uitnoodiging tot gemeenschappelijk overleg af. Maar zij had even goed het ademen voor eene ongeoorloofde aanmatiging van magt kunnen verklaren, daar geen wetsartikel is aan te wijzen, dat uitdrukkelijk daartoe de bevoegdheid geeft.

Wat anders ware het, indien de S. niet van het concipieren, waartoe alleen men zich tot nog toe bepaald had, maar van het voorstellen van een reglement aan de gemeente had gesproken. Waarom ik den KR. ook daartoe bevoegd rekende heb ik bl. 29 der aangehaalde brochure gezegd; dit regt evenwel zou men kunnen bestrijden, hetgeen de S. den KR. ontzegt voorzeker niet.

3°. acht de S. het protest, door 14 leden des KR.'s den 26sten Jan. 1855 ingediend, »opmerkenswaardig" ook mede »om de onderteekenaren." »Onder hen," zegt hij, »zijn mannen, die later zelve een nieuw reglement concipieerden en aan de gemeente aanboden, zitting namen in de nieuwe G-C. en de oude G-C. voor den regter dagvaardden!" Opmerkenswaardig — dit wil ik toestemmen — maar daarom niet vreemd. Men kon, zonder aan zich zelf in het minst ongelijk te worden, in 1855 ontijdig rekenen wat men wegens veranderde omstandigheden in 1860 en later noodzakelijk achtte. Ik vind het op mijne beurt opmerkenswaardig onder de onderteekenaars van dat protest — waarin men den KR. verzocht »de voortzetting der zaak te laten rusten, totdat bij kalme zielsgesteldheid het reglement zal kunnen worden in behandeling gebragt, en, na gehouden overleg met de G-C., worden voorgedragen en ingevoerd," en dus den KR. bevoegd oordeelde om ten *geschikten* tijde de aanneming van een nieuw reglement aan de gemeente voor te stellen — mannen te vinden, zooals de heeren Beima en [illegible], die den [illegible] Aug. 1859 weigerden zich te refereren aan den inhoud van den brief, door de G-C. aan den KR. toegezonden, in welken datzelfde, wat zij toen voor geoorloofd rekenden, verklaard werd in strijd te zijn met alle denkbeeld van orde en regt en met het alom erkende gezag van den souverein ten aanzien der kerk.

Hetgeen den KR. geleid heeft tot het nederleggen van hetgeen hem bij het reglement van 1809 was opgedragen, is in mijne brochure, bl. 24—29, veel uitvoeriger voorgesteld dan in het stuk, dat ik beantwoord. Ik zou daarom ook hier enkel daarheen kunnen verwijzen, ware het niet dat de heer S. mij (nevens den KR.) wederom doet erkennen[3]) wat ik niet erkend heb. De zaak is deze. De KR. weigerde in 1859 twee leden, door de G-C. benoemd, voor te stellen, omdat *zij* weigerde tot de revisie van het reglement, waartoe zij door den KR. op nieuw was uitgenoodigd geworden, mede te werken. De KR. *weigerde* dus, zegt de heer S., *gehoorzaamheid aan het reglement*, en de KR. en ik zullen erkennen wat het was wat aanleiding gaf tot die »schending van het reglement." Ik erken niet alleen niet, maar ik loochen dat de KR. aan het reglement gehoorzaamheid weigerde. Het reglement geeft den KR. vrijheid de voorstelling na te laten, indien hij daartoe *redenen* heeft. Die had hij en maakte ze aan de G-C. bekend. Maar wanneer nu die redenen ongeldig waren? Het reglement had niet aan de G-C. opgedragen over de geldigheid daarvan uitspraak te doen, maar aan eene gecombineerde commissie volgens art. 14, terwijl, wanneer die geen resultaat opleverde, slechts arbitrage als middel om tot eene beslissing te komen overbleef. Weigerde de KR. zich nu aan deze bepalingen van het reglement te onderwerpen? Hij werd door de G-C. niet uitgenoodigd gecommitteerden tot zoodanige commissie te benoemen. De G-C. sloeg liever andere wegen in. Zij riep eerst de hulp in van den minister van eeredienst en, toen dit niet gebaat en een volgend schrijven aan den KR. evenmin als het vroegere had geholpen, besloot zij om, even als in het begin van 1855 (zie boven), te doen wat zij later nog meer dan eens heeft herhaald, namelijk de benoemden zonder voorstelling en zonder (dusgenoemde) goedkeuring der gemeente in haar collegie zitting te geven. Maar even als de S. zweeg over die »schending van het reglement" door de G-C. in 1855, evenzoo over deze. Waar is het dus wat hij zegt: »een collegie, dat gehoorzaamheid (aan het reglement) weigert, stelt zich daardoor op onwettig terrein:" maar, terwijl hij dat tegen den KR. aanvoert, past het veeleer op de G-C.

Aan het slot van zijn eerste gedeelte zegt de S. dat de KR., in zijn brief, aan de (oude) G-C. drie verwijten doet. Het eerste betreft hare afwijzing van het voorstel der heeren J. Bake c. s. om de zaak door scheidsmannen te laten uitmaken. De KR. *verweet* haar dit niet, maar deelde het feit eenvoudig mede, zonder eenig oordeel daarover uit te spreken.

Het tweede betreft de wending, aan het geding gegeven, namelijk de verzochte interventie. Ook dit verweet haar de KR. niet. Hij gaf bij de vermelding van het feit slechts zijn leedwezen daarover te kennen.

Het derde betreft de uitwerking, die het intrekken der toelage tot het predikantstractement op de gemeente gehad heeft. Maar de KR. maakt daarvan dat zij de oorzaak was van misnoegen, in de gemeente daardoor ontstaan, geen verwijt. Hij bepaalde zich weder tot de eenvoudige vermelding van het feit.

Hoewel de KR. der oude G-C. geen der drie genoemde punten *verweten*, maar slechts feiten vermeld had, achtte de S. het geraden die op te helderen en de oude G-C. te verdedigen. Ook wij stappen er daarom nog niet van af.

De heer de Moen kwam in zijn opstel, geplaatst in n°. 36 dezer courant, op tegen een gezegde van een, aan mij gelijk aan hem, onbekenden schrijver, die zich »een oud-kerkeraadslid" had onderteekend, dat de oude G-C. de *acht* heeren, van welke hij zelf één was, niet zeer beleefd had afgewezen. Maar ook ik betwijfel of zij, in het bijzonder de regtsgeleerden onder hen, het antwoord, dat hetgeen zij voorstelden door het romeinsch en hedendaagsch regt verboden was, zeer vleijend hebben gevonden. Die heeren, indien zij het hadden willen herhalen, hadden haar kunnen zeggen dat men met het romeinsche regt hier niet te maken had en kunnen vragen welke bepaling onzer wetten de aanneming van hun voorstel verbood? De nieuwe G-C. begreep dat aan het voorstel geen gevolg kon gegeven worden, tenzij de lastgeefster, de gemeente, daarin toestemde: zij nam het dus slechts onder voorwaarde van die goedkeuring, doch aan wier verkrijging wel niet te twijfelen viel, aan; maar vernemende, wat thans door den heer S. bevestigd wordt, dat de grond, waarop hare tegenpartij beslissing door scheidsmannen afwees, daarin bestond dat de hoofdzaak van het geschil, als de voortdurende kracht van koninklijke besluiten, in 1848 grondwettig erkend, betreffende, zulk een beslissing niet zou toelaten, zag zij bij het aangrijpen van zulk een nietig voorwendsel in, dat de tegenpartij onwillig was den in het belang der gemeente voorgestelden weg te bewandelen.

Omtrent het tweede punt veroorloof ik mij slechts een enkel woord. Ik geloof dat men het best doet zich te onthouden om hetzij aan de oude, hetzij aan de nieuwe G-C. te wijten hetgeen op haar naam geschiedt, maar toch eigenlijk de daad is van hare regtsgeleerde raadsmannen. Hoewel de S. hetgeen hij aanziet als een verwijt, aan de oude G-C. gedaan, op de nieuwe retorqueert, onthoud ik mij dus van eenige poging de laatste van blaam te zuiveren. Deed ik dit hier, ik zou mij aan het niet onverdiend verwijt blootstellen dat ik een gebied betrad, waarop ik mij niet behoorde te begeven[1]). Slechts wensch ik den heer S. te vragen, hoe de nieuwe G-C. de heeren van Puttkammer c. s., als ook nu nog uitmakende de G-C. van het Nederduitsch Hervormd kerkgenootschap, kon dagvaarden, zonder haar eigen doodvonnis te strijken.

Tot toelichting van het derde punt zegt de S.: »De toelage (tot het predikantstractement) kon en mogt niet langer uitbetaald worden, en dit is door de G-C. zelve in haren brief aan de gemeente duidelijk aangetoond." Of het aan mij ligt weet ik niet, maar ik heb dit niet duidelijk aangetoond gevonden, hoewel ik daarom niet beweer dat het onwaar is. Evenmin zie ik in hoe zoo stellig kan beweerd worden dat, »indien de commissie van elf heeren niet ware tegengewerkt, het lot der predikanten zou zijn verbeterd." Als grond daarvoor wordt toch niets anders opgegeven dan een *plan* om, door het verkrijgen van vrijwillige jaarlijksche bijdragen, aan de predikantstractementen eene vaste toelage te verbinden, waardoor het *uitsigt* zou geopend zijn op verhooging van het landstractement.

»Men zou," zegt de S. verder, (uit hetgeen de KR. in zijn brief vermeldde nopens het plan der nieuwe G-C. om den predikanten vergoeding voor de hun ontvallen toelage te verschaffen) »kunnen opmaken dat de nieuwe G-C. met het beramen van haar plan de commissie van elf heeren vóór was en dat de predikanten reeds, voordat zij kennis kregen van het voornemen van de meeste leden der (oude) G-C., hunne belangen aan de nieuwe G-C. hadden toevertrouwd, speciaal tot behoud der jaarlijksche toelage van *f* 200. *Het eerste ontken ik stellig*" (dit wilde evenwel de KR. niet te kennen geven en zeide hij ook niet), »*het tweede betwijfel ik*." Beter dan dit laatste te doen drukken ware het, dunkt mij, geweest zich te doen inlichten: van ieder der heeren predikanten had men kunnen vernemen dat, toen zij bijeengekomen besloten zich te adresseren aan de nieuwe G-C., niemand hunner de minste kennis droeg van een plan der oude G-C. Dit kon ook niet. Eerst in het begin der week, die met den 8sten Febr. aanving, ontving de heer Bake berigt dat de oude G-C. het voornemen had om eenige notabele leden der gemeente uit te noodigen tot medewerking in het beramen van een plan om het door hh. predikanten te lijden verlies te vergoeden, waarop die uitnoodiging ook aan hem werd voorgesteld. De predikanten nu zullen wel niet eerder dan de heer Bake van het plan hebben kunnen vernemen en zij zonden reeds den 6den Febr. aan de nieuwe G-C. afschrift van de kennisgeving der oude, dd. 3 Febr., met begeleidende missive, waarin zij hun vertrouwen uitdrukten dat door haar maatregelen zouden genomen worden, waardoor de gedreigde schade zou worden afgewend.

---

[1]) Hierbij plaatst de S. de noot: »Zie de reserves op het alg. regl. voor de Herv. kerk." De argumentatie: de koning, het reglement bekrachtigende, erkent daarom niet dat de synode bevoegd is om reglementen omtrent de kerkelijke administratie vast te stellen: ergo de *kerkeraad* mag geen reglement daaromtrent *ontwerpen* ten einde het *aan de gemeente voor te stellen*, is niet minder fraai dan dat, wat men elders kan aantreffen: ergo de *gemeenten* missen de bevoegdheid het beheer harer *eigene* kerkelijke goederen te regelen.

[2]) Ook wilde men het concept-reglement aan de gemeente niet voorstellen dan na vooraf met de G-C. daarover geconfereerd en het naar hare aanmerkingen misschien aanmerkelijk veranderd te hebben.

[3]) Ik heb niet »erkend"; want van »erkenning" spreekt men niet waar het de eenvoudige mededeeling geldt van den inhoud van geschreven stukken, die de tegenpartij in handen heeft (hier van brieven des KR.'s, aan de G-C. geschreven), maar ik heb »medegedeeld." Ook heb ik niet willen mededeelen wat aanleiding gaf tot »de schending van het reglement," want ik heb de bedoelde handeling zoo niet gequalificeerd. Doch hoewel hij iets anders zegt, heeft de S. welligt willen te kennen geven, dat ik heb medegedeeld waarom de KR. weigerde voor te stellen, welke weigering *naar zijn oordeel* was eene schending van het reglement.

[1]) Volgens den S. zal ik mij toch niet altijd op het gebied gehouden hebben, waarbuiten ik niet behoorde te gaan. »Over het ontstaan," zegt hij, »en het al of niet wettig bestaan der nieuwe gemeente-commissie zal ik het stilzwijgen bewaren en niet het voetspoor van den heer Stuffken volgen. Noch aan hem, noch aan den kerkeraad, evenmin aan mij komt het toe daarover uitspraak te doen; op het tegenwoordige standpunt der zaak is daartoe alleen de regter bevoegd." Ik neem de vrijheid te vragen waar ik, sedert de zaak voor den regter is gebragt, gedaan heb waarin hij verklaart mij niet te willen volgen. Ik kan toch niet denken dat men hetgeen ik in n°. 37 dezer courant zeide — dat de KR. het bij meerderheid van stemmen aangenomen reglement niet daarom ter zijde kon zetten, omdat slechts weinigen aan de stemming hadden deelgenomen, en hij de G-C., door dat reglement ingesteld, dus ook als de wettige moest beschouwen — zoo iets meent te vinden. Het ware toch al te ongerijmd daarin een treden op het gebied van den regter te zien. — Ik moet bovendien bekennen dat ik het uiten eener meening omtrent zaken, voor den regter aanhangig, evenmin kan houden voor een treden op zijn gebied, als het oordeelvellen over een ontwerp van wet, wat dagelijks in dagbladen geschiedt, voor een treden op het gebied des wetgevers. Uitspraak te doen komt alleen den regter toe, maar die uitspraak is toch iets anders dan enkel eene meening te uiten of te verdedigen.

»Men beweert, en niet zonder grond,” zegt de S. verder, »dat de nieuwe G-C., vernemende wat de elf heeren voornemens waren, ook eene poging heeft beraamd en met zooveel overhaasting ten uitvoer gebragt dat hare circulaire wel getuigt van een opwelling van wrevel, maar niet van eenig doordacht plan, want daaromtrent zegt zij alleen zich eerstdaags tot de gemeente te zullen wenden.” Ook hier zou de S. wel hebben gedaan, vóór hij dit beweren publiek maakte, beter te onderzoeken, waardoor hij er voor had kunnen bewaard worden zijne lezers onwaarheid als waarheid voor te stellen.

Om aan te toonen dat hij dit doet ben ik genoodzaakt tot kleinigheden af te dalen, wier mededeeling ik mij anders niet zou hebben veroorloofd. Ik ga dan verhalen wat is geschied. In mijne afwezigheid was de gemelde brief van hh. predikanten aan de nieuwe G-C. gezonden, en was door de leden daarvan kennis genomen Den 10^{den} Febr. in de stad teruggekeerd, vernam ik zulks, en aanstonds kwam het mij voor dat in de gegeven omstandigheden door de nieuwe G-C. twee dingen behoorden te geschieden, namelijk aan den KR. te verzoeken de collecte in de kerken voortaan door de nieuwe in plaats van door de oude G-C. te laten doen en zelf te trachten om door het vragen van bijdragen van meer gegoede gemeenteleden vergoeding te verschaffen voor de vervallen toelage. Ik deelde dit dien zelfden dag mede aan een lid der G-C. en aan een lid van den KR. Ik maakte afspraak omtrent het beleggen eener vergadering der G-C. tegen den 12^{den}, waarin het eene zoowel als het andere middel zou worden voorgesteld. In die vergadering verklaarde men zich eenstemmig voor het aanwenden van het tweede der genoemde middelen, in het eerste vond men voor als nog bezwaar. Een onzer medeleden, op zijne beurt adviserende, deelde mede dat hij onmiddelijk vóór het gaan naar de vergadering het bezoek had gehad van een zeer achtingswaardig lid der gemeente, die hem berigt had dat hij bezocht was geworden door een lid der oude G-C. Deze had hem het plan van zijn collegie medegedeeld, en hem gezegd dat men daartoe eene commissie wilde vormen, waarin leden der oude G-C., maar niet als zoodanig, nevens andere notabele gemeenteleden, door hen daartoe uitgenoodigd, zouden plaats nemen, en hem zelf tot het aannemen van het lidmaatschap verzocht. Het bedoelde gemeentelid had zulks aangenomen onder de voorwaarde evenwel dat ook enkele leden der nieuwe G-C., hoewel natuurlijk evenmin in deze hunne qualiteit, daartoe zouden worden uitgenoodigd. Zie hier dus wanneer en hoe wij het eerst van het plan der oude G-C. iets vernamen. Deze tijding bragt in *ons* plan geene verandering. Wat van dat der anderen komen zou wisten wij niet; maar tot *ons* hadden hh. predikanten zich gewend, en wij meenden het aan hen en aan het vertrouwen, in ons gesteld, schuldig te zijn het onze ten uitvoer te brengen. Dat wij hierin zouden belemmerd worden, doordien enkelen onzer konden worden uitgenoodigd om aan de beraamde commissie deel te nemen, geloofde niemand, en wij hebben ons daarin niet bedrogen. De leden der oude G-C. verkozen liever de medewerking van het achtbaar gemeentelid, waarvan wij spraken, te missen, dan die van iemand onzer te vragen. — In die vergadering werd dan bepaald eene circulaire aan de gemeenteleden te zenden, welke in die van den volgenden dag, den 13^{den}, werd vastgesteld. Hoewel wegens den tusschenvallenden Zondag eerst den 16^{den} Febr. te gelijk met de circulaire der *elf* (of *twaalf*, daar de naam van den heer Bake er nog op voorkwam) heeren verzonden, was die der *elf* echter later dan de onze vastgesteld. Want eerst den 14^{den} werd hunne circulaire over het geheel goedgekeurd, en wegens eene voorgestelde verandering en eene bijvoeging de nadere redactie aan twee tegenwoordig zijnde heeren opgedragen.

Omtrent de rest der aangehaalde woorden zeg ik alleen dat ik oordeel die met stilzwijgen te moeten voorbijgaan. Om een andere reden laat ik wat het eerste gedeelte vervolgens bevat onaangeroerd, namelijk omdat ik buiten staat ben de waarheid daarvan te beoordeelen.

In de tweede plaats wordt de vraag beantwoord: »wie is, nadat eenmaal de regterlijke beslissing onvermijdelijk was geworden, oorzaak van de thans bestaande spanning en beroering in de gemeente?” Ieder weet vooruit welk antwoord de heer S. daarop zal geven: natuurlijk was de KR. door het verbieden der collecte daarvan de oorzaak, — en daarop gaat hij over tot het betoog dat »die maatregel was zijns onwaardig, ongepast, onnoodig.” Tot bewijs dat die was zijns onwaardig wordt gezegd: »Hij (de KR.) gevoelde zich onmagtig de gemeente-commissie uit het beheer te dringen; maar waar hij, gedekt door den eerbied voor de godsdienstoefeningen en het prestige, dat eene afkondiging van den kansel in de gemeente heeft, iets kon bemagtigen en het beheer bemoeijelijken, daar ontzag hij geene middelen, hoe ondoordacht ook, wat er ook door op ’t spel mogt gezet worden.” Dat er onder de leden des KR.’s waren, die tot het stemmen voor het voorstel omtrent de tweede collecte mede bewogen werden door de zucht om het beheer te bemoeijelijken, geloof ik volstrekt niet. Ik heb ten minste niet den allerminsten grond om dit aan te nemen; maar hoewel de heer S. daarvan evenmin iets weet, wordt hij daardoor niet belet om te schrijven alsof hij het wist. Vervolgens, de KR. zelf heeft niets bemagtigd Het is de nieuwe G-C., die heeft bemagtigd, als men het verkrijgen der toestemming des KR.’s om voortaan de tweede collecte van harentwege te doen plaats hebben zoo noemen wil. En deze verzocht die toestemming ook niet om het beheer te bemoeijelijken: de S. weet zeer goed dat haar daartoe, als zij dit wilde, andere wegen openstonden, die veel beter tot dit doel zouden hebben geleid. Zij had zich onthouden om den KR. ten aanzien der collecte eenig verzoek te doen totdat de oude G-C. aan de predikanten had kennis gegeven dat de toelage tot hun tractement niet verder zou worden betaald. Nu zag zij hoe, indien zij gelden in haar bezit had, zij die ten nutte der gemeente zou kunnen besteden en in deze en andere betalingen voorzien, die de oude commissie, om welke redenen dan ook, mogt nalaten Diegenen harer leden, welke ook na het intrekken der toelage nog zwarigheid gemaakt hadden dit middel ter bekoming van gelden te bezigen, zagen de gepastheid daarvan in en gaven, hoewel ongaarne, daartoe hunne toestemming, en alsnu werd met eenparigheid besloten de daartoe noodige voorstellen aan den KR. te doen.

De verantwoordelijkheid voor den maatregel rust dus in de eerste plaats op de nieuwe G-C., in de tweede plaats echter, wij zijn gereed het te erkennen, op den KR. Deze gaf daaraan beslag door zijne toestemming. Hij had den moed die te geven, niet omdat hij zich gedekt achtte door hetgeen de S. gelieft op te geven, maar omdat hij, aan wien nevens de dienstdoende predikanten de regeling der godsdienstoefeningen is opgedragen, wist, dus ook de magt te hebben het houden van collecten onder die godsdienstoefeningen te weigeren of toe te staan. Hij had van die magt, in weerwil van eenige inconsequentie, geen gebruik gemaakt, zoo lang hij door die G-C., welke door hem als de eenige wettige erkend werd, daartoe niet werd aangezocht. Daarvan nu gebruik te maken achtte hij door de gegeven omstandigheden ten volle geregtvaardigd.

De oude G-C. ontkent de bevoegdheid des KR.’s om omtrent tweede collecten gedurende de godsdienstoefeningen bepalingen te maken. Bewijs heeft zij voor die ontkenning niet aangevoerd, en wij kunnen dat dus niet onderzoeken. Dit is gewis, de bevoegdheid, die zij daartoe tot nog toe had, ontleende zij aan de autorisatie des KR.’s, die haar het collecteren had toegestaan, of zelfs haar daartoe kan uitgenoodigd hebben. Die bevoegdheid steunde dus altijd op eene vergunning des KR.’s, die eveneens ingetrokken als gegeven kon worden. En stel eens, de KR. had de bevoegdheid niet het houden van collecten te verhinderen, dan heeft hij ook de magt niet te verbieden dat een ieder, die maar wil, en voor welke corporatie hij slechts wil, van een dusgenoemd armzakje voorzien, den diaken volge om voor deze of die godsdienstige of misschien wel andere belangen te collecteren. Ik zeg niet dat de KR. er wel aan gedaan zou hebben, maar hij had, ook toen de nu ontslagen G-C. nog de wettige was, de magt haar het collecteren gedurende de godsdienstoefeningen te verbieden, evenzeer als hij dit ieder ander verbieden kan 1).

De (oude) G-C., zegt de heer S., zette hare collecte gedurende de godsdienstoefeningen niet door, maar staakte die, »niet omdat zij den kerkeraad tot zijne handelingen bevoegd achtte, maar omdat zij van haren kant alle stoornis en wanorde onder de godsdienstoefening wilde voorkomen.” Het was den KR. genoeg dat zij dit deed, om het even of zijne bevoegdheid daartoe door de oude G-C. erkend werd of niet. Had zij door handeling zich tegen het verbod verzet, hij zou wel getoond hebben dat de bevoegdheid tot het geven daarvan hem niet ontbrak.

Indien hetgeen wij tot opheffing der beschuldiging, dat de maatregel des KR.’s was zijns onwaardig, hebben bijgebragt gegrond is, vervalt daardoor van zelf, voor zoover het van eenig gewigt kan schijnen, wat door den S. is aangevoerd om 2°. aan te toonen dat die was ongepast, waaronder door hem ook wordt gerekend, dat men door het nemen daarvan den regter zou zijn vooruitgeloopen. Wij zagen toch, de bevoegdheid van den KR. tot het nemen daarvan kan niet afhangen van de quaestie of de oude dan wel de nieuwe G-C. de wettige is; en al werd ook de oude in het gelijk gesteld, de KR. zou daardoor niet gedwongen worden haar onder de godsdienstoefeningen wederom te laten collecteren.

3°. wordt om te bewijzen dat de maatregel was onnoodig alleen gevraagd: »waarvoor wordt gecollecteerd? De nieuwe G-C. heeft immers nog niets te betalen?” Het antwoord daarop is boven reeds gegeven.

De S. voegt er bij: »Besluit later de regter tegen de (oude) G-C., welnu zij zal alles afgeven, en in hoe beter staat zij het beheer kan overdragen, des te beter voor hare opvolgers en voor de gemeente.” Zonder twijfel. Maar de maatregel des KR.’s heeft geen geldelijk nadeel teweeg gebragt; integendeel er wordt meer ingezameld dan vroeger.

Omtrent de beantwoording der beide vragen, die de heer S. gaf, veroorloven wij ons nog deze aanmerking. Op de vraag: door wien zijn de verwikkelingen ontstaan? kan worden geantwoord: 1°. door de G-C., die den onvoorzigtige keus deed, 2°. door den KR., die zich met deze keus maar niet wilde vereenigen. Op de andere vraag: wie is oorzaak van de thans bestaande spanning in de gemeente? kan worden geantwoord: 1°. de oude G-C., die door de intrekking der toelage tot het predikantstractement tot al het daaropvolgende aanleiding heeft gegeven, 2°. de KR. en de nieuwe G-C. door hunne besluiten omtrent de tweede collecte. Maar wat de (oude) G-C. eerst doet behoort in de voorstelling des S.’s niet tot den eersten oorsprong, slechts het daaruit voortgevloeide maakt volgens hem dien eersten oorsprong uit.

Ook over de aanmerkingen, waarmede de heer S. eindigt, veroorloven wij ons nog weinige woorden.

1°. Naar ons oordeel zou de KR. zeer verkeerd handelen met aan den wensch van den S: om zijn besluit omtrent de tweede collecte in te trekken te voldoen. Maar wij koesteren niet de minste vrees dat hij daaraan voldoen zal.

2°. Als er — wat thans het geval niet is — eens weder eene predikantsberoeping te doen is, zal het te pas komen om, hetgeen de S. wenschelijk acht, namelijk een predikant van de rigting die hij bedoelt te beroepen, in ernstige overweging te nemen.

3°. Wat de S. bedoelt met de vragen; »Komt ook niet aan de gemeente het regt toe hare kerkeraadsleden te benoemen volgens art. 23 van het algemeen reglement? Waarom strijdt de kerkeraad niet voor dat regt der gemeente?” durf ik niet bepalen. Waarom toch geschiedt de eerste vraag? Kan er bij iemand twijfel zijn dat in art. 23 dit regt aan de gemeente is toegekend? Is de laatste een soort van verwijt dat de KR., die toch wel op geen andere wijs daarvoor strijden kan, bij de synode niet heeft gepetitionneerd om aan art. 23 uitvoering te geven? Maar de synode behoefde daarom niet te worden verzocht; die heeft herhaaldelijk conceptbesluiten omtrent het onderwerp vastgesteld, doch die daardoor schipbreuk leden dat zij telkens door de meerderheid der provinciale kerkbesturen werden verworpen 2).

De heer S. eindigt met hetgeen, waarmede hij begonnen was, de benoeming enz. van den heer Bodel Nyenhuis. Ik heb, meen ik, genoeg getoond niet te »huiveren” daarover te spreken, om het regt te hebben aan het einde van dit naar mijn zin reeds te lange opstel daarvan te zwijgen.

J. H. STUFFEKEN.

1) De KR. had in zijn brief geschreven. »De KR. kan niet langer gedoogen dat door zulken, die na de invoering van het nieuwe reglement alleen privaatpersonen in de gemeente zijn, eigenmagtig collecten in de kerken worden gehouden.” Met het oog daarop zegt de S.: »De KR. wist zeer goed dat de collectanten der Ned. Herv. gemeente niet als privaatpersonen collecteren, maar dat het tempelgaven zijn, die zij inzamelen.” De gemeenteleden, die voor eenige jaren er zich mede belastten gelden voor de stichting van een orgel in de Oosterkerk en dus tempelgaven te verzamelen, hielden derhalve daardoor op privaatpersonen te zijn!

2) In no. 48 dezer courant worden twee adressen medegedeeld, het eene aan de synode, het andere aan den koning, waarin uitvoering van art. 23 wordt verzocht, en die ter teekening zullen liggen. Of de steller van die onzinnige stukken daarvan goed gevolg hoopt? Kennis althans van ons kerkelijk regt zal hem hiervoor geen beletsel opleveren.

Te Leyden ter Boekdrukkerij van J. C. DRABBE.